

Annotation. The analysis of economic essence of concept "potential of the enterprise" is presented, its components, features of formation at the domestic enterprises are characterized.

Key words: potential, components of potential, optimum structure of resources, tire competence.

УДК 334.02

Ю.М. Лопатинський, д.е.н., доцент Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

КОМПОНЕНТИ РОЗВИТКУ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядаються окремі інституціональні компоненти розвитку українських підприємств. Зазначений вплив на ефективне функціонування підприємств інституціонального поля, державного регулювання, а також внутрішньогосподарських взаємин (корпоративної культури).

Ключові слова: підприємство, інститути, фактори розвитку.

Становлення національного господарства на ринкових засадах супроводжується короткостроковими коливаннями позитивної та від'ємної динаміки цивілізаційного прогресу. Це зумовлено, насамперед, відсутністю сталості, мінливістю соціально-економічного й політичного поля, які виступають інституціональним фоном підприємницької діяльності. Сфера вітчизняного бізнесу та його центральна ланка – підприємства – не тільки миттєво реагують на найменші сигнали, а діють за принципами раціональних і адаптивних очікувань. Це визначає завдання даного дослідження як окреслення окремих інституціональних компонент розвитку вітчизняних підприємств.

Зауважимо, що процес інституціональних перетворень національної економічної системи не є кінцевою метою ринкових реформ, а має розглядатися як засіб досягнення вищого рівня суспільного виробництва та доходів його суб'єктів (підприємств та їхніх працівників, підприємців), поліпшення забезпечення населення продуктами харчування й промисловими товарами вітчизняного виробництва, гарантованого рівня соціального забезпечення громадян, розвитку територій та ін.

Під "розвитком", як правило, розуміють зростання економічних параметрів, хоча з погляду теорії систем "розвиток" означає лише якісну зміну параметрів системи, не обов'язково у бік зростання. Підтвердженням є висловлювання Й. Шумпетера, що під розвитком належить розуміти такі зміни в економіці, які породжують якісно нові явища. Звичайне економічне зростання, формою прояву якого є збільшення лише кількісних показників, ще не означає розвитку. Останній передбачає зміну траєкторії економічного кругообігу, перехід господарства від одного центру тяжіння до іншого [1, с. 157]. Тож законотвірним залишається трактування економічного зростання, яке розпочалося в Україні з 2000 р.

Для обґрунтування стратегічних напрямів розвитку вітчизняних підприємств потрібно визначити, які чинники зумовили зростання 2000-2007 років. Чи це наслідок проваджуваної інституціональної трансформації та яка її частка в сукупному впливі? Мусимо враховувати, що на приріст обсягів національного виробництва впливали інші фактори: загальна макроекономічна стабілізація; посилення рівня державного регулювання; зростання доходів громадян і – як наслідок – сукупного попиту на продукцію підприємств та ін. До того ж, коливання рівня виробництва відбувається під впливом екзогенних факторів: світової кон'юнктури, умов експорту та митного регулювання з боку приймаючих країн, природнокліматичної ситуації (для частини залежних національних секторів) тощо.

Звичайно, не варто вважати розвитком збільшення обсягів виробництва, яке відбувається при існуючих технологіях і техніці, економічних відносинах, секторальних і галузевих пропорціях. Вихід на новий якісний рівень пов'язується з інтенсифікацією виробництва, тоді як його нарощування на старій базі (матеріально-технічній, організаційній тощо) – з екстенсивним характером відтворення, що, здебільшого, має місце на сьогодні у вітчизняному виробництві. Багато вчених говорять про імперативи інноваційного розвитку [див.: 2] національної економіки.

Основна суперечність трансформування національної економіки пов'язана, на нашу думку, з інерційністю розвитку соціально-економічних інститутів, що не було враховано як при виборі теоретичної бази ринкових реформ, так і у практиці перших років інституціональних змін. До того ж, суперечливість економічних реформ викликає неоднозначні оцінки та пропозиції щодо можливих шляхів подальших перетворень.

Ведучи мову про чинники розвитку, мусимо враховувати, що економіка функціонує за об'єктивними законами, проте не варто применшувати роль суб'єктивних факторів. Перспективна модель національного господарства формуватиметься під дією рушійних сил економічного та соціального прогресу, з урахуванням мотивацій і стимулів, сукупність яких має призвести до якісних змін у трансформаційному процесі й до подальшого розвитку виробництва. Вирішальну роль при цьому відіграватиме становлення системи економічних відносин.

Прогрес виробничої сфери пов'язаний зі становленням та ефективним функціонуванням суспільних інститутів. Це зумовлює актуальність урахування концептуальних положень інституціоналізму при розробці стратегії подальшої трансформації вітчизняних підприємств, що визначає її загальний вектор.

Серед значного числа досліджуваних відносин різних типів можна відокремити внутрішні та зовнішні відносини щодо реального сектора; тобто інститути внутрішньогосподарських і внутрішньосекторальних взаємин функціонують паралельно з інститутами контрактів і взаємозв'язків із контрагентами, формуючи (з урахуванням специфіки окремих підприємств, секторів, видів економічної діяльності) особливу систему економічних відносин. Сферою реалізації ендогенних і екзогенних відносин (їхнім стиком) є глобалізований національний ринок.

Важливе місце в системі економічних відносин займають розподільчі відносини. На сьогодні додана вартість, створена в реальному секторі, здебільшого реалізується в секторах посередників, торгівлі тощо. Шляхи розв'язання проблеми можуть бути різні. Так, урегулювання цінових диспропорцій з позиції мікроекономічного рівня передбачає як можливий, але важко досяжний і соціально необґрунтований варіант – рестрикцію (обмеження виробництва й продажу з метою підвищення цін). Однак сучасне виробництво переважно здійснюється в умовах вільної конкуренції (за виключенням окремих монополізованих виробників). Формування інтегрованого системоутворюючого елемента – маркетингового сектора інфраструктури – має сприяти як реалізації продукції підприємств за об'єктивними цінами, акумулюванню необхідних оптових партій товарів, зовнішньоекономічній діяльності, так і бути механізмом розвитку справедливих взаємовідносин (усередині виробничого сектора, між ним і зовнішнім середовищем). Сталий розвиток територій, диверсифікація видів економічної діяльності – один зі шляхів обмеження опортуністичного вливу контрагентів.

Що ж до сфери внутрішніх відносин, то розвиток корпоративних форм організації підприємств вимагає удосконалення механізму управління корпоративними правами. З інституціональних позицій зауважимо, що так і не прийнятий в остаточній редакції та не введений в дію Закон України про акціонерні товариства. Що ж до неформальних інститутів, то як пріоритетний напрям розвитку підприємництва та економічних відносин пропонується активізація формування корпоративної культури як сукупності мотиваційних і поведінкових характеристик, заснованої на інтегрованому об'єднанні інтересів: виробничих (максимізації обсягу продукції) та фінансових (максимізації прибутку, капіталізації); індивідуальних (максимізації власних доходів) і спільних (розвитку бізнесу) тощо. Становлення корпоративної культури відбувається під впливом як економічних, так і соціальних, психологічних та інших інституціональних чинників.

Вагомим залишається державне регулювання з метою захисту економічних інтересів національних виробників, обмеження монополізованого впливу контрагентів, у тому числі й закордонних. Отже, розвиток виробничого сектора окремих країн багато в чому залежить від дієвої національної економічної політики. На сьогодні в Україні поки що простежується недосконалість ефективної стратегічної економічної політики: цінової, експортно-імпоротної та ін.; у політиці короткострокові завдання часто домінують над стратегічними цілями.

Метою трансформування вітчизняного виробничого сектора, на нашу думку, є забезпечення: 1) відповідного матеріального та соціального стану працівників підприємств; 2) ефективного функціонування суб'єктів підприємництва; 3) рівня розвитку окремих територій; 4) подолання регіональних диспропорцій; 5) загальної економічної безпеки країни. Критерієм досягнення цілей розвитку виробничої сфери буде зростання доходів як підприємств, працівників, так і доходів державного бюджету та зростання на цій основі ВВП.

Перспективи розвитку реального сектора економіки визначаються його стратегією й тактикою. Механізмами досягнення стратегічних цілей можуть бути: 1) перетворення суб'єктів господарювання на основі підприємливості й адаптації до ринкових умов; 2) залучення інвестицій і впровадження інновацій шляхом створення сприятливого середовища розвитку підприємств; 3) інституціоналізація ринкових відносин; 4) ефективна координаційна робота з боку держави.

Вибір стратегії багато в чому зумовить конкретизацію соціально-економічних перетворень і майбутню структуру національної економіки, тож треба не помилитися у цьому виборі, запорукою чого має бути відповідне науково-методологічне обґрунтування. Подальша трансформація та розвиток національних підприємств потребують нової концепції на засадах прикладної економічної стратегії інституціональної спрямованості.

Список використаних джерел:

1. Шумпетер Й. Теорія економічного розвитку: Исследование предпринимательской прибыли, капитала, кредита, процента и цикла конъюнктуры. – М.: Прогресс, 1982. – 455 с.
2. Новицький В. Імперативи інноваційного розвитку// Економіка України. – 2007. – № 2. – С. 45-52.

Annotation. The several institutional components of development of the Ukrainian enterprises are considered in the article. The influence on enterprise effective functioning of institutional field, governmental control and intraeconomic relations (corporate culture) is marked.

Key words: *enterprise, institutes, factors of development.*

УДК 331.101.1

І.В. Петенко, д.е.н., професор,

А.В. Петенко, Донецький державний університет управління.

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ РЕСТРУКТУРИЗАЦІЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Розглянуто причини і наслідки незадовільного стану соціально-економічної політики. Запропоновано методичні підходи до реформування механізму регулювання наслідків промислової реструктуризації

Ключові слова: *соціальний механізм, регулювання, реструктуризація, промисловість*

Дослідження і розробка методологічних проблем формування і реалізації механізмів регулювання соціально-економічних наслідків реструктуризації вугільної промисловості є вельми актуальним у науковому і прикладному відношенні і мають важливе економічне і соціальне значення для забезпечення збалансованого ефективного розвитку галузі і вуглепромислових територій.

В теорії і практиці є значний заділ в області управління соціально-економічними процесами при промисловій реструктуризації в умовах переходу до ринкових відносин, який знайшов віддзеркалення в працях відомих вітчизняних вчених А.Г. Аганбегяна, А.І. Амоши, А.С. Астахова, Н.А. Архипова, Л.А. Белашова, В.Е. Зайдсварга, В.М. Зикова, В.Н. Гєсца, А.І. Кабанова, Д.С. Львова, О.Ф. Новікової, А.М. Пяткина, Л.Л. Старіченко, ін.

Відсутність оптимального рішення задачі багато в чому це пояснюється недостатньою увагою, як з наукової, так і з практичної точок зору, до формування і реалізації механізмів регулювання соціально-спрямованих процесів реструктуризації і її соціально-економічних наслідків. Це обумовлено поряд причин:

- недостатня увага до соціально-економічних наслідків реструктуризації обумовлена тим, що вони звичайно розглядаються як нецільові події, програмуються і фінансуються за залишковим принципом;
- управління соціально-економічними наслідками промислової реструктуризації на територіях, вимагає відмінних по суті і формі методологічних підходів, механізмів регулювання і інституційного середовища. Структурна, технологічна і економічна реструктуризація промислового виробництва на конкретній території ініціює по суті реструктуризацію соціально-економічної обстановки на даній території, включаючи зміни рівня зайнятості її населення і потрібної спеціалізації робочої сили, розмірів і джерел прибутку, відносин власності на засоби виробництва і т. д. Тому дані механізми повинні забезпечувати в процесі промислової реструктуризації безконфліктний перехід галузевої виробничо-економічної домінанти в територіальну соціально-економічну;
- розробка і реалізація механізмів регулювання соціально економічних наслідків промислової реструктуризації ускладнена також дією багатьох чинників, що визначають складність соціально-економічної обстановки на багатьох промислових територіях; нестійкістю в масштабах країни відносин власності у сфері виробництва; недостатньою розвинутою інституційного середовища для ефективного соціального захисту населення територій в умовах промислової реструктуризації; обмеженістю наявних механізмів залучення ресурсів в соціально-економічний розвиток промислових територій на основі диверсифікації їх економіки і ін.

Соціально-економічна ціна недостатньої розробленості проблеми формування і реалізації механізмів регулювання соціально-економічних наслідків промислової реструктуризації вельми велика, що наочно підтверджується досвідом великомасштабної реструктуризації вугільної галузі. За відсутність на початок реструктуризації методології і конкретних механізмів регулювання соціальних наслідків виник комплекс гострих соціальних проблем: в шахтарських містах і селищах лавиноподібно зросло безробіття у зв'язку з ліквідуванням особисто збиткових організацій вугільної промисловості при абсолютно недостатньому попиті на шахтарські спеціальності на місцевих ринках праці; зросла заборгованість по заробітній платні і соціальним трансфертам; зросла соціально-економічна невизначеність у житті великої частини населення вуглепромислових територій, для якої робота у вугільній промисловості була основним джерелом і соціальною підтримкою.

Допущення в практиці неврегульованих з необхідним попередженням негативних соціально-економічних наслідків промислової реструктуризації, як мінімум, не сприяє реалізації соціально орієнтованої політики держави, закріпленою Конституцією України.

Констатуючи актуальність невідкладної розробки методології формування механізмів регулювання соціально-економічних наслідків при промисловій реструктуризації, слід також відзначити, що до теперішнього часу склалися сприятливі передумови для вирішення цієї проблеми. З одного боку, вже є необхідний заділ в області теорії і практики управління соціально-економічними процесами в перехідний період до ринкових відносин, у тому числі при промисловій реструктуризації, з іншого – накопичений